

Culture and Folk Literature

E-ISSN: 2423-7000

Vol. 11, No.54

January & February 2024

Research Article

Marriage Rituals in Popular Culture of Kermanshah and its Relationship with Myth

Zahra Jamshidi*¹

Received: 30/04/2023

Accepted: 10/11/2023

* Corresponding Author's E-mail:
z.jamshidi@hsu.ac.ir

Abstract

Popular beliefs in Kermanshah province, especially among the Kurds living in this province, are special, untouched and related to mythological thoughts. In this essay, the author has investigated and analyzed the marriage rituals in the Sanjabi, Kalhor and Goran clans, and explored the mythological roots of these rituals. Among the many marriage rituals in the mentioned clans, courtship rituals, holding a wedding on an odd day, the presence of a woman named Pā kahsū r, the bride's red dress and bread and salt with her, the magic of the knot, the presence of male elements in the symbolic affairs of the wedding, and dance and music have a deep connection with mythological and ancient thoughts. According to the research, matchmaking in the mentioned clans is mostly in the form of the girl's family leading the way, which is reminiscent of marriage in matrilineal periods. The woman who is referred to as Pā kahsū r has the key role of the goddess Ašī , who in Iranian mythology is associated with marital union and female help. Holding weddings on odd days of the week is related to the sacredness of numbers one, three and seven in mythology. The red color of the wedding dress has a deep

1. Assistant Professor of Persian Language and Literature, Hakim Sabzevari University, Sabzevar, Iran.

<http://www.orcid.org/0000-0001-5411-5573>

© 2024 The Author(s). Published by TMU Press. This open-access article is published under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License which permits Share (copy and redistribute the material in any medium or format) and Adapt (remix, transform, and build upon the material) under the Attribution-NonCommercial terms.

mythological meaning and shows life and fertility, and bread and salt with her is related to the concept of Farrah. The magic of the knot, which is more commonly referred to as tying the groom, is a kind of imitative magic, and the strong role of male elements in the wedding is in connection with fire and the symbolic concept of the stove. The famous Kurdish music and dance (Halaparkî) is basically a repetition of the rituals of honoring the land and related to the agricultural era.

Keywords: Popular beliefs; myth; culture of Kermanshah; marriage rituals.

Many studies have been done on popular culture, but so far, there are few studies that deal with the mythological roots of popular culture. Among these research, we can mention the article "Relationship between Myth and Popular Culture" by Jamshidi and Arta (2019). In this essay, the authors have analyzed three folk beliefs in Iranian culture and their mythological roots.

Several studies have been done about the public culture of Kermanshah; among these works that are closer to the subject of this research, the following can be mentioned:

Parnian (1995) in his thesis on Kurdish popular culture investigated the language, popular literature including legends, clothing, beliefs, etc. in Kermanshah, but this research lacks mythological analysis and mythological roots.

Hemti (2008) in her thesis entitled "Review of Children's Literature in the Public Culture of Kermanshah", has reviewed lullabies, legends, proverbs, Chistans and songs.

In her thesis titled "The Influence of the Shahnameh on Kermanshah's Public Literature" (2018), Hamrahian has investigated

some of the elements of Kermanshah's public culture that are influenced by the Shahnameh.

Goals and questions

Paying attention to popular culture and beliefs and its connection with traditions and mythological thoughts is very important in terms of cultural studies. The purpose of this research is to investigate and analyze the marriage rituals in Sanjabi, Kalhor and Goran tribes in Kermanshah. Since the popular culture and beliefs among the nomads and villagers continue to survive with strength, the investigation of various rituals among these people brings interesting results.

In the current research, the author tries to answer the following questions:

- What is the relationship between the popular beliefs of the people of Kermanshah and mythology?
- To what extent have ancient Iranian beliefs influenced the elements of public marriage in Kermanshah?
- Which of the public marriage rituals of Kermanshah has the influence of the Mesopotamian culture left?

Discuss

Popular culture is the main manifestation of behaviors with the infrastructure of mythological beliefs. "Bastid" is of the opinion that various elements of popular culture, such as legends, stories and popular beliefs, are the degraded form and remnants of ancient myths in which, on the surface, the mythological sanctity has lost its color (Bastid, 1991, pp. 42- 46). Therefore, rituals, symbols, poems and plays in popular beliefs can be considered as a part of popular literature. In traditional societies, traces of mythological thoughts can be seen in many aspects of life. Kurds are one of the ethnic groups that strongly adhere to their ancient customs. The roots of many beliefs

and rituals of this people go back to ancient times and mythological beliefs (Shams, 1999, p. 46).

From the very distant past until now, among different civilizations, marriage has been important and has its own rituals for various reasons, including the importance of the survival of the generation, preservation of the family, race and structure and kinship relations. Marriage has been considered sacred and blessed by ancient people, and for this reason, it includes stages that are reminiscent of rites of passage. These rituals are performed in traditional societies by using symbolism and in an artistic and literary structure, because "every nation has its own special symbols to express its mythological ideas and attitudes" (Fotouhi, 2009, p. 191). These symbols can be called holy symbols and they can be studied in popular literature.

Result

One of the marriage rites in Kermanshah, which is related to the matrilineal period, is matchmaking, which in the studied clans is mostly performed by the girl's family leading the way or sending a mediator. In all wedding ceremonies, a woman from the groom's family plays a role, who is called Pā kabsū r, and considering her role in marriage, conjugal bond and female helper, she is reminiscent of one of the ancient Iranian goddesses named Ashi or Ard.

The emphasis on holding weddings on odd days of the week is related to the sacredness of numbers one, three and seven in mythology. The red color of the wedding dress has a deep mythological meaning and is a sign of life and fertility and bread and salt with the bride associated with the concept of Farrah. The magic of the knot, which is more commonly referred to as tying the groom, is a kind of imitative magic, and the strong role of male elements in the wedding is in connection with fire and the symbolic meaning of the stove. The famous Kurdish music and dance is basically a repetition of

Culture and Folk Literature

E-ISSN: 2423-7000

Vol. 11, No.54

January & February 2024

Research Article

the land commemoration rituals and in connection with the agricultural era.

References

- Bastide, R. (1990). *Mythological knowledge* (translated by J. Satari). Tos.
- Fotouhi Roudmajni, M. (2010). *The rhetoric of the image*. Sokhan.
- Shams, S. (1999). *A look at the culture of Kermanshah people*. Fekrnow.

آیین‌های ازدواج در فرهنگ عامه کرمانشاه و مناسبات آن با اسطوره

زهرا جمشیدی*

(دریافت: ۱۴۰۲/۰۲/۱۰ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۸/۱۹)

چکیده

باورهای عامه در استان کرمانشاه، به‌ویژه میان گردهای ساکن در این استان، خاص، دست‌نخورده و در ارتباط با تفکرات اساطیری هستند. نگارنده در جستار حاضر با روش پژوهش میدانی و تحلیل یافته‌ها به بررسی و تحلیل آیین‌های ازدواج در ایل‌های سنجابی، کلهر و گوران پرداخته و ریشه اسطوره‌ای این آیین‌ها را کاویده است. در میان بسیاری از آیین‌های ازدواج موجود در ایل‌های مذکور، آیین‌های خواستگاری، برگزاری عروسی در روزی فرد، حضور زنی با عنوان پاخه‌سور، لباس سرخ عروس و نان و نمک همراه او، جادوی گره، حضور عناصر ذکور در امور نمادین عروسی و رقص و موسیقی، ارتباط عمیقی با تفکرات اسطوره‌ای و باستانی دارند. براینده تحقیق حاکی از آن است که خواستگاری در ایل‌های مذکور، بیشتر به‌صورت پیش‌قدم‌شدن خانواده دختر و یادآور ازدواج در ادوار مادرتباری است. زنی که با عنوان پاخه‌سور از او یاد می‌شود، نقش کلیدی ایزدبانو آشی را دارد که در اساطیر ایرانی با پیوند زناشویی و یاری‌گری زنانه همراه است. برگزاری عروسی در روزهای فرد هفته، با تقدس اعداد یک، سه و هفت در اساطیر در ارتباط است. رنگ سرخ لباس عروس دارای

۱. استادیار زبان و ادبیات فارسی دانشگاه حکیم سبزواری، سبزوار، ایران.

*z.jamshidi@hsu.ac.ir

<http://www.orcid.org/0000-0001-5411-5573>

ژرف ساخت اسطوره‌ای و مبین حیات و باروری و نان و نمک همراه او مرتبط با مفهوم فره است. جادوی گره که بیشتر با عنوان بستن داماد از آن یاد می‌شود، نوعی جادوی تقلیدی بوده و نقش پررنگ عناصر ذکور در عروسی، در پیوند با آتش و مفهوم نمادین اجاق است. موسیقی و رقص معروف کردی (هله‌پهرکی) نیز در اصل تکرار آیین‌های بزرگداشت زمین و مرتبط با عصر کشاورزی است.

واژه‌های کلیدی: باورهای عامه، اسطوره، فرهنگ کرمانشاه، آیین‌های ازدواج.

۱. مقدمه

در طول تاریخ، انسان برای تحلیل پدیده‌ها و پاسخ به ابهام‌های ذهنی خود، به انواعی از علم تمسک جسته است؛ تفکر اسطوره‌ای، نخستین مرحله شناخت بشر به حساب می‌آید؛ پس از آن با بهره‌گیری از پاسخ‌های اسطوره‌ای وارد عصر باور به جادو می‌شود، سپس دین راهگشای دغدغه‌های او می‌شود و در نهایت علم، مسیر را بیش‌ازپیش برای او روشن می‌کند، اما نکته این‌جاست که انسان در این مسیر طولانی، از هریک از مراحل فوق‌گذر نکرده، بلکه هر مرحله‌ای در امتداد مرحله قبل واقع شده است. دین و علم با نفوذ و گستره فراوان خود، نتوانسته‌اند به‌طور کامل بشر را از اسطوره و تفکر جادوپذیر جدا کنند.

با توجه به فرهنگ عامه درمی‌یابیم که بخش زیادی از انسان‌های پای‌بند به سنت‌ها، هنوز ذهنی اسطوره‌باور و جادوپذیر دارند. «بسیاری از آیین‌های مختلفی که هنوز در میان اقوام سنتی‌تر رواج دارند، از حیات اسطوره‌ها در ذهن و زبان مردم معاصر خبر می‌دهد» (جبار، ۱۳۹۷، ص. ۵۳). از آن‌جاکه اسطوره به‌عنوان علم بشر نخستین، پاسخ‌هایی بکر به دغدغه‌های حقیقی انسان داده و رازگشای بسیاری از مجهولات زندگی و فلسفی انسان اعصار کهن بوده، تأثیری ژرف بر ناخودآگاه انسان در ادوار

آیین‌های ازدواج در فرهنگ عامه کرمانشاه و مناسبات آن با اسطوره _____ زهرا جمشیدی

مختلف نهاده است. از این رو، به صورت آشکار و پنهان در بسیاری از شعب زندگی انسان، از جمله در آیین‌های تولد، ازدواج، وفات، ادبیات و... حضور دارد.

فرهنگ عامه، اصلی‌ترین تجلی‌گاه رفتارهایی با زیرساخت باورهای اسطوره‌ای است. «باستید» بر این عقیده است که عناصر مختلف فرهنگ عامه، مانند افسانه‌ها، قصه‌ها و باورهای عامه، شکل تنزل یافته و باقی مانده اسطوره‌های باستانی است که در ظاهر، قداست اساطیری در آن‌ها رنگ باخته است (ر.ک. باستید، ۱۳۷۰، صص. ۴۲-۴۶). بنابراین می‌توان مناسک، آیین‌ها، رسوم، نمادها، اشعار و نمایش‌های موجود در باورهای عامه را به عنوان بخشی از ادبیات عامه در نظر گرفت. در جوامع پای‌بند به سنت‌ها، رد پای تفکرات اساطیری در بسیاری از شئون زندگی به چشم می‌خورد. قوم کُرد، یکی از اقوامی است که به شدت به آداب کهن خویش پای‌بند است. ریشه بسیاری از باورها و آیین‌های این قوم، به دوران باستان و باورهای اساطیری بازمی‌گردد (ر.ک. شمس، ۱۳۷۸، ص. ۴۶). با توجه به پیشینه کهن قوم کُرد، نگارنده این جستار، به بررسی آیین‌های ازدواج، نمادهای هنری و ادبی و اشعار مخصوص عروسی در این قوم به‌ویژه در میان ایلات و عشایر می‌پردازد.

۲. پیشینه تحقیق

درباره فرهنگ عامه پژوهش‌های بسیاری انجام شده، اما در این میان، پژوهش‌هایی که به ریشه اسطوره‌ای فرهنگ عامه پرداخته باشند، اندک است. از جمله این پژوهش‌ها می‌توان به مقاله جمشیدی و آرتا (۱۳۹۹) اشاره کرد. نگارندگان در این جستار به تحلیل سه باور عامیانه در فرهنگ ایرانی و ریشه‌یابی اسطوره‌ای آن پرداخته‌اند.

پژوهش‌هایی درباره ازدواج در اقوام ایرانی انجام شده است. نزدیک‌ترین این پژوهش‌ها به جستار حاضر، عبارت‌اند از: پژوهش آخوندنژاد و همکاران (۱۴۰۲) که با

بررسی آیین‌های ازدواج در شاهنامه، تأثیر آن را بر اقوام لر و بختیاری تحلیل کرده‌اند. این پژوهش با مواردی جزئی (ازجمله نان و نمک همراه عروس) از آیین‌های مذکور در جستار پیش‌رو مشترک است (به سبب اشتراکات فرهنگی اقوام لر و کرد)، اما فاقد تحلیل اسطوره‌شناختی است. نوراله‌زاده (۱۴۰۱) با بررسی تطبیقی مراسم ازدواج کردهای استان ایلام با کردهای فیلی عراق، آیین‌های خواستگاری، نامزدی، دست‌بوسی، خرید خلعت، شیربها، جهیزیه، حنابندان، دست خیر و بستن شال به کمر عروس، قربانی کردن، مراسم عروسی و پاگشایی را ذکر کرده است. این مقاله نیز به تحلیل ریشه اسطوره‌ای آیین‌های ازدواج نپرداخته است. باقری (۱۳۹۰)، بدون بیان پیشینه فرهنگی و وجه اسطوره‌ای آیین‌های ازدواج در شهرستان کوهدشت، تنها به ذکر و بررسی چگونگی اجرای آن‌ها پرداخته است.

درباره فرهنگ عامه کرمانشاه نیز پژوهش‌هایی چند انجام شده است: پرنیان (۱۳۷۴) به بررسی زبان، ادبیات عامه ازجمله افسانه‌ها، لباس و پوشاک، باورها و... در کرمانشاه پرداخته، اما این پژوهش فاقد تحلیل اسطوره‌ای و ریشه‌یابی اسطوره‌ای است.

همتی (۱۳۸۸) به بررسی لالایی‌ها، افسانه‌ها، متل‌ها، ضرب‌المثل‌ها، چیستان‌ها و ترانه‌ها پرداخته است؛ بدون این‌که به پیشینه اسطوره‌ای این موارد توجهی کرده باشد. همراهیان (۱۳۹۸) نیز به بررسی بخشی از عناصر فرهنگ عامه کرمانشاه که تحت تأثیر شاهنامه هستند، پرداخته است.

با توجه به اینکه نگارنده در این پژوهش درصدد بررسی ریشه اسطوره‌ای آیین‌های عروسی در میان کردهای کرمانشاه است، پژوهش پیش رو علاوه بر نوآوری، با پژوهش‌های پیشین تفاوت‌های اساسی دارد.

آیین‌های ازدواج در فرهنگ عامه کرمانشاه و مناسبات آن با اسطوره _____ زهرا جمشیدی

۳. چارچوب نظری

روش تحقیق در این پژوهش، میدانی و تحلیلی است. نگارنده علاوه بر بهره‌گرفتن از منابع فرهنگ عامه کرمانشاه (شفاهی و مکتوب) و تحلیل اسطوره‌ای آیین‌های ازدواج در این استان، در برخی از موارد با مردم بومی این منطقه مصاحبه‌هایی انجام داده و گاه خود در حد توان، با حضور در ایلات و عشایر ساکن در کرمانشاه، شاهد اجرای برخی از آیین‌ها بوده است.

۴. بحث و بررسی

از گذشته تاکنون، ازدواج، در میان تمدن‌های مختلف به دلایل گوناگون ازجمله اهمیت بقای نسل، حفظ خانواده، نژاد و ساختار و روابط خویشاوندی، مهم و دارای آیین‌های ویژه خود بوده است. این آیین‌ها در جوامع سنتی با بهره‌گیری از نمادپردازی و در ساختی هنری و ادبی اجرا می‌شوند، زیرا «هر قومی برای بیان ایده‌ها و نگرش‌های اساطیری خویش، نمادهای ویژه خود را دارد» (فتوحی، ۱۳۸۹، ص. ۱۹۱). این نمادها را می‌توان نماد قدسی نامید و آن‌ها را ذیل ادبیات عامه مطالعه کرد.

در میان ایل‌های کرمانشاه، به دلیل اهمیت فامیل، بیشتر ازدواج‌ها درون‌دودمانی است؛ این امر در تاریخ و فرهنگ ایران باستان نیز سابقه دارد. علاوه بر اهمیت حفظ دودمان، با ازدواج فامیلی ثروت و قدرت درون ایل باقی می‌ماند و نصیب دیگران نمی‌شود و دیگر اینکه نژاد ایل آغشته به بیگانگان نمی‌شود. براساس تحقیقات میدانی نگارنده در برخی موارد، ازدواج‌های برون‌فامیلی، به ویژه وقتی که خانواده عروس اصالت، ثروت و قدرت داشته باشد نیز مشهود است. چنین ازدواج‌هایی نیز در ادوار باستانی ایران و حتی در شاهنامه شواهدی دارد. بیشتر ازدواج‌های شاهنامه، برون‌همسری بوده و دلیل آن، انتقال ثروت، قدرت و افزایش جمعیت قوم و تبار بوده است. یکی

دیگر از دلایل و ریشه‌های چنین ازدواج‌هایی را باید در توتمیسم و باور به توتم مشترک دانست؛ چون در باور به توتم «همه کسانی که از سلاله یک توتم هستند، هم‌خونند و یک خانواده تلقی می‌شوند و افراد آن هرچند که خویشاوندی بسیار دوری با هم داشته باشند، نمی‌توانند با یکدیگر روابط جنسی برقرار کنند» (فروید، ۱۳۸۲، ص. ۲۵). «استروس» با تأکید بر نقش توتمیسم در ازدواج‌های برون‌همسری، معتقد است «توتمیسم همیشه نوعی قاعده برون‌همسری را پیش‌فرض می‌نماید» (استروس، ۱۳۶۱، ص. ۴۲).

مسلم است که در هر نوع ازدواجی (چه درون‌فامیلی، چه برون‌فامیلی)، رشته‌ای از رسوم و آیین‌ها هستند که با اساطیر، پیوندی کهن دارند. از جمله این موارد می‌توان به خواستگاری، لباس عروس، وسایل همراه عروس، حنابندان، موسیقی ویژه، رقص‌های آیینی، خوراک‌های ویژه، آیین‌های دفع شرور و... اشاره کرد که جملگی این‌ها باعث می‌شود عروس در حالتی خاص قرار بگیرد که تا پس از آیین پاگشا از آن گذر نمی‌کند.

۱-۴. خواستگاری

یکی از آیین‌های قبل از ازدواج، آیین خواستگاری است. میان عشایر مورد مطالعه در این پژوهش، خواستگاری بیشتر از طرف پدر داماد به پدر عروس منتقل می‌شود. اگر ازدواج درون‌دودمانی باشد، نیازی به برگزاری مراسم خواستگاری نیست، زیرا طرفین ازدواج یکدیگر را می‌شناسند. در ازدواج‌های درون‌دودمانی، گاهی نیز پدر یا بستگان دختر، با واسطه یا بی‌واسطه، پیشنهاد ازدواج را مطرح می‌کنند و خانواده پسر نیز می‌پذیرند. این نوع از ازدواج یادآور آیین‌های باستانی پیش‌قدم‌شدن دختر یا خویشاوندان دختر برای ازدواج است.

آیین‌های ازدواج در فرهنگ عامه کرمانشاه و مناسبات آن با اسطوره _____ زهرا جمشیدی

پیش‌قدم‌شدن دختر یا بستگان او برای ازدواج با مرد، یادآور دورانی بسیار کهن از تاریخ فرهنگی ایران است. از این دوران، با نام دوران مادرسالاری یا زن‌سروری یاد می‌شود. در این دوران زنان قدرت انتخاب همسر داشتند و خود یا بستگانشان، مرد مورد نظر را به ازدواج دعوت می‌کردند، زیرا در این دوران زن به‌واسطه تسلط بر کشاورزی و نیز ارتباط با بقای نسل، صاحب قدرت و اختیار در بسیاری از امور بوده است. مواردی از چنین ازدواج‌هایی در شاهنامه نیز یافت می‌شود. از جمله این ازدواج‌ها، می‌توان به پیش‌قدم‌شدن تهمینه برای ازدواج با رستم، پیش‌قدمی رودابه برای ازدواج با زال، پیش‌گامی سودابه در عشق ورزیدن به سیاوش و... اشاره کرد (ر.ک. فردوسی، ۱۳۸۶، ج. ۱/ صص. ۱۸۷-۱۹۶؛ ج. ۲/ ص. ۱۲۲). در ادب شفاهی کردی نیز به‌واسطه فرستادن دختر برای ازدواج اشاره شده است:

تو که‌ی هه‌ناردی ده‌لیلی وه لام تا من و ده‌لیل وه سه‌ر گه‌دت بام
برگردان: تو کی برای من واسطه برای ازدواج فرستادی؟ من و واسطه فدای تو
شویم.

در ازدواج‌های برون‌دودمانی، پس از آن‌که پسر، دختر موردپسند خود را انتخاب کرد، خانواده و اقوام برای خواستگاری او به خانه دختر می‌روند و مراسم رسمی برگزار می‌شود. در این مراسم نیز پدران عروس و داماد نقش اصلی را بر عهده دارند و اگر پدر عروس به هر دلیلی موافق این ازدواج نباشد، نظر دختر پرسیده نمی‌شود، اما اگر موافقت حاصل شود، خانواده پسر برای مرحله بعد از خواستگاری که همان نامزدی یا «ده‌زورانی»^۱ باشد، آماده می‌شوند.

نامزدی در میان عشایر و طبقات سنتی جامعه کردها، ساده و بدون تشریفات دشوار اجرا می‌شود. مرسوم است که خانواده پسر، هدایایی با خود می‌آورند که شامل

انگشتی طلا، یک دست لباس، نوعی شیرینی مخصوص به اسم «بژی»^{۱۲} و نخود و کشمش است. در مراسم نامزدی، اشعاری در توصیف عروس توسط زنان ایل خوانده می‌شود:

بالاگت به رزه و خدا داسه پیت	چو کهل ره ژیایده، سویل داسه لیت
سه ر کج سه روهن کج، سای سه روهن	بالا چوی نمام، بن تیول نه ی وهج
اگر چه سه لیم، به و خاموشم که	حلقه غلامی خوهده و گوشم که
نه پلهن بالا، نه کوتاه قدی	اشرفی بویچگ گران قیمتی

برگردان: - بالای بلندت را خدا به تو داده، مانند آهوئی آرایش شده و زیبایی.

- سر و سربند و سایه سربندت کج است، اندامت کشیده و راست مانند نی تازه رسته است.

- از عشق تو آتش گرفته‌ام، با پذیرفتن من به غلامی خود، این آتش را خاموش کن.

- نه خیلی بلند و نه خیلی کوتاهی، مانند سکه اشرفی، کوچک و گران قیمتی.

۲-۴. مراسم عروسی

مراسم عروسی پس از حنابندان و در روزی فرد برگزار می‌شود، زیرا روزهای فرد را خوش‌یمن می‌دانند. در باورهای اسطوره‌ای ایرانی نیز اعداد به دو دسته سعد و نحس تقسیم می‌شود و اعدادی مثل یک، سه، هفت و نه را خوش‌یمن و نماد کمال و پختگی می‌دانند. بسیاری از امور مقدس در ادیان باستانی ایرانی در قالب اعداد سه و هفت نمایانده شده‌اند؛ مثل دوره‌های سه هزار ساله زرتشتی، سه اصل اندیشه نیک، گفتار نیک و کردار نیک، سه فرّه جمشید، سه پیکر تیشتر، شش امشاسپند که با هرمز به عدد هفت می‌رسند، هفت آتش، هفت چهره زروان، طبقات هفت‌گانه زیگورات‌ها، طبقات

آیین‌های ازدواج در فرهنگ عامه کرمانشاه و مناسبات آن با اسطوره _____ زهرا جمشیدی
هفت گانه آسمان و... (برای تقدس اعداد فرد به ویژه عدد سه ر.ک. دادگی، ۱۳۸۰، ص.
۸۱؛ بهار، ۱۳۸۶، ص. ۱۳۸؛ آلیگیری، ۱۳۸۰، ص. ۱۰۴۵؛ چاوش اکبری، ۱۳۸۱،
ص. ۱۹۱؛ آموزگار، ۱۳۸۴، ص. ۷۹؛ یشت‌ها، ۱۳۸۱، ج. ۲/ ص. ۱۰۱).

۱-۲-۴. پاخه‌سور

در شب حنابندان، زنی از اقوام داماد که در زبان محلی «پاخه‌سور»^۳ نامیده می‌شود، سوار بر اسبی سفید یا سرخ به خانه عروس می‌آید، عروس را به حمام می‌برد، رخت عروسی به او می‌پوشاند، او را آرایش می‌کند و مقدمات مراسم عروسی را فراهم می‌کند. این زن تا انتهای مراسم پاتختی با عروس همراه است. همین زن است که جهاز عروس را بازبینی و روانه خانه داماد می‌کند. چند روز قبل از عروسی در خانه عروس نوعی شیرینی معروف به بژی پخته می‌شود و این بژی روز عروسی به پاخه‌سور داده می‌شود تا به خانه داماد ببرد.

وجود پاخه‌سور در مراسم عروسی ویژه و خاص است، زیرا این زن در امور حساس عروس و داماد از جمله در حجله و هنگام زفاف نیز حضور دارد و نقش‌آفرینی می‌کند. پاخه‌سور است که پس از عروسی، پاکی و بکارت دختر را گواهی می‌کند و نشان بکارت را به خانواده داماد و عروس می‌نمایاند و بعدها هنگام زایمان، عروس را یاری می‌رساند. از این روی، وجود این زن، ریشه اسطوره‌ای دارد و عمل الهه‌های باروری و پیمان زناشویی را تکرار می‌کند؛ چون با عناصری ویژه همراه است. این عناصر شامل اسب، تسلط بر عروس، انجام مراحل گذار عروس، تسلط بر امکانات زندگی (جهاز) و خوراک ویژه عروسی (بژی) و نقش‌آفرینی در زفاف و تأیید صحت ازدواج است. از این نظر، اعمال پاخه‌سور، تکرار خویشکاری ایزدبانوان کهن از جمله «آشی»^۴ یا «آرد» است.

آشی (آرد)، یکی از مهم‌ترین ایزدبانوان اسطوره‌ای ایران است که تمام لوازم خوشی و آسایش به او اختصاص دارد (ر.ک. یاحقی، ۱۳۹۱، ص. ۹۳). در متونی همچون /وستا، یشت‌ها و یسن‌ها از آشی با صفات مختلفی از جمله، ثروت‌بخشی به یاران و ایرانیان، یاری‌رساندن به دوستان، آوردن اسب و برکت از سرزمین‌های بیگانه برای ایرانیان (ر.ک. /وستا، بندهای ۷، ۸ و ۱۴)، ارتباط با زنان و تأثیر بر زنان یاد شده است (ر.ک. یشت‌ها، اردیشت، بندهای ۹-۱۱). «بنونیست» در معرفی این زنایزد به این نکته نیز اشاره می‌کند که آیین آشی، ایزد بخت و سرنوشت، در غرب ایران رواج داشته است (بنونیست، ۱۳۷۷، ص. ۱۱۲).

با توجه به کارکرد پاخه‌سور درمی‌یابیم که این شخصیت هم‌چون آشی، با اسب همراه است، جهاز را که در حکم ثروت است تأیید می‌کند، وجود عروس را همچون برکتی به خانه داماد می‌رساند، بر عروس (زن) مسلط است و او را در همه احوال از جمله در آماده شدن برای عروسی، در عروسی، پس از زفاف و حتی هنگام زادن یاری می‌رساند. او با خود غذا (بژی) دارد و حاکم بر پیمان زناشویی است.

۲-۲-۴. لباس و لوازم عروس

یکی دیگر از نکات موجود در مراسم عروسی که جنبه آیینی و نمادین دارد، لباس خاص عروس است که در میان عشایر کرمانشاه، لباسی کردی و به رنگ قرمز است که بر گریبان آن سنجاقی آهنی می‌زنند. این لباس با شال قرمزی که بر کمر عروس بسته می‌شود، تکمیل می‌گردد. زیر این شال تکه‌ای نان و کمی نمک قرار می‌دهند که بیشتر جنبه برکت‌بخشی دارد. لباس قرمز رنگ عروس، القاگر روح زندگی، زایش و عشق است. این رنگ رمز زندگی است (ر.ک. شوالیه و گبران، ۱۳۸۲، ج. ۳، ص. ۵۶۶)؛ به همین دلیل است که در اساطیر، حیات و مرگ را با رنگ سرخ تداعی می‌کنند. علاوه بر

آیین‌های ازدواج در فرهنگ عامه کرمانشاه و مناسبات آن با اسطوره _____ زهرا جمشیدی

ایران، در اساطیر سایر ملل نیز رنگ سرخ، نماد زندگی است؛ برای مثال در چین دختر هنگام ازدواج، لباس قرمز بر تن می‌کند، زیرا برای چینی‌ها، قرمزی نماد زندگی تازه و آینده خوب و شاد است (ر.ک. سان، ۱۳۷۹، ص. ۱۱۳). در ژاپن هم رنگ سرخ، نماد خوشبختی، صداقت و صمیمیت است؛ از این‌روی در جشن‌های ازدواج و تولد رنگ سرخ حتی در غذایشان هم دیده می‌شود (ر.ک. دوبوکور، ۱۳۷۳، ص. ۱۲۴). توصیف لباس سرخ عروس، در اشعار منقول در مراسم عروسی کردها نیز بازتاب یافته است:

کراسی کردیه سرتاپا لاله نه گل نه کوتاه، نه زه‌مین ماله

برگردان: لباسی سرخ پر از لعل که نه کوتاه است و نه بلند، به تن دارد.

سنجاق آهنی ضمیمه‌شده بر لباس عروس، کاربرد دفع و باطل‌کردن جادو و شر دارد؛ چون «در سنت‌ها و اساطیر و افسانه‌های هندواروپایی به خاصیت ضدجادویی آهن بسیار اشارات صریح شده است. در شاهنامه، بزرگ‌ترین حریف ضحاک جادو، آهنگری است به نام کاوه» (محبوب، ۱۳۸۷، ص. ۱۰۴). «میرچا الیاده» اشاره می‌کند که در جوامع شمنی، حرفه آهنگری از نظر اهمیت، پس از مقام شمنی قرار می‌گیرد (ر.ک. الیاده، ۱۳۸۸، ص. ۶۸۳).

مورد دیگری که با عروس همراه است، تکه‌ای نان و مقداری نمک بر شال کمر عروس است. نان و نمک در فرهنگ عامه کردهای کرمانشاه جایگاهی ویژه دارد، زیرا این نان و نمک را در اصل نان و نمک «مال باوه»^۵ (منزل بابا) از مشایخ عرفانی می‌دانند که دارای بش^۶ بوده است^۷. بش یا همان بخش (سهم) عرفانی، نیرویی است که در پاره‌ای از اشیاء، درمان‌ها و تعویذها نمود عینی یا تجسد پیدا می‌کند و از این نظر چیزی شبیه به فره در ایران باستان است. فره یا فره، فروغ، نیرو و بهره‌ای است یزدانی که

هرکسی صاحب آن شود، از همگنان برتر می‌شود و می‌تواند بر گرفتاری‌ها فائق آید و بختور شود (رستگار فسایی، ۱۳۸۳، ص ۵۷).

نان و نمک در آیین عروسی کردها، معنایی نزدیک به همراهی فره برای محافظت از عروس و داماد و پیمان زناشویی آنان از بلایا، چشم‌زخم‌ها و انفاس پلید دارد. «طوبی رهبری»، یکی از زنان کهن‌سال روستای «ده‌ابراهیم» در توضیح همراهی نان و نمک با عروس به نگارنده توضیحی داد که مؤید تحلیل مذکور است که در ادامه برگردان فارسی این مصاحبه روایت می‌شود:

نگارنده: طوبی خانم، از رسوم کهن ازدواج چه چیزی به یاد داری؟
طوبی: زمانی که می‌خواستند مراسم عروسی بگیرند از خانه پدر دختر چیزهایی مثل جهیزه، بژی، حنا و کمی نان و نمک می‌فرستادند.

نگارنده: نان و نمک برای چه بود؟

طوبی: نان و نمک را به پشت عروس می‌بستند. برای دفع چشم‌زخم و خوشبختی، چون آن نان و نمک را از منزل بابا می‌آوردند، بابا خرس و دیو را رام کرده بود. هرکس کمی از نان و نمک منزل بابا را با خود می‌داشت، از همه وضعش بهتر می‌شد و همیشه نزد مردم محترم و محبوب می‌شد.

۳-۲-۴. جادوی گره

یکی دیگر از رسوم میان کردها هنگام عروسی، آیین گره‌زنی است که هم وجه مثبت برای تعویذ دارد (مثل دخیل بستن) و هم وجه منفی برای جادو (مثل بستن بخت و بستن داماد). به این آیین در زمان کهن بسیار توجه می‌شده و اعتقاد کردها بر این بوده است که هیچ عملی به اندازه گره بستن بر سرنوشت عروس و داماد تأثیر ندارد. بیشترین کاربرد این آیین برای مقابله با دشمنان بوده است. برای مثال، یکی از

آیین‌های ازدواج در فرهنگ عامه کرمانشاه و مناسبات آن با اسطوره _____ زهرا جمشیدی

معروف‌ترین انواع این جادو، بستن داماد است. در زمان قدیم اگر دامادی توانایی کام‌جویی از عروسش را نداشت، معتقد بودند که داماد را بسته‌اند و دفع آن را فقط با آوردن فردی بش‌دار به نام ترجمان^۸ می‌دانستند. معتقد بودند که ترجمان با برقراری ارتباط با دیوان و اجنه، با صحبت یا معامله کردن با آن‌ها می‌تواند داماد را از بسته شدن نجات دهد.

نگارنده در شهریور سال ۱۴۰۱، هنگام تحقیقات مردم‌شناسی، شاهد برگزاری عروسی در یکی از طوایف عشایر ایل سنجابی بود. داماد چند روز قبل از عروسی به سختی بیمار شد. خانواده داماد معتقد بودند که عده‌ای از دشمنان، او را بسته‌اند. به همین دلیل پس از برگزاری مراسم عروسی و برای دفع جادو و حفظ آبروی خود، یکی از سادات یاری را به‌عنوان ترجمان بر بستر داماد حاضر کردند، اما اجازه ندادند نگارنده در مجلس ترجمان حاضر شود. به همین دلیل، کم و کیف آن بر من معلوم نشد. با شگفتی بسیار، پس از برگزاری این جلسه، داماد سرحال و سالم، روانه حجله عروس شد.

بستن داماد یا گره در کار او انداختن، در ارتباط با جادوهای اساطیری کهن است. ساحرانی هستند که با بستن گره به ریسمان و دمیدن افسون به آن‌ها و انجام برخی اعمال جادویی، در کار افراد گره می‌اندازند و آن‌ها را جادو می‌کنند (ر.ک. دایره‌المعارف بزرگ اسلامی، ۱۳۸۸، ج. ۱۷/ ص. ۲۳۷). «جایز» معتقد است گره، معانی سمبلیک بسیار مثل بی‌انتهایی، بی‌پایانی پیوند زناشویی، توافق، ابهام، پیچیدگی، گرفتاری، کار مشکل و نگرانی دارد (ر.ک. جایز، ۱۳۹۷، ص. ۷۰۶). این جادو، نوعی جادوی تقلیدی است. «فریزر»، جادوی تقلیدی را جادوی هومیوپاتیک و بر پایه قانون شباهت می‌داند (ر.ک. فریزر، ۱۳۹۶، صص. ۸۷ و ۸۸؛ زاده‌حسن و نشاتی، ۱۳۹۶، ص. ۱۱۲۴). در جادوی بستن داماد، جادوگر با بستن نمادین گره‌هایی بر برخی از طلسم‌ها،

معتقد است فرد موردنظر نیز تحت تقلید این جادو، گره می خورد و بسته می شود. برای دفع این جادو، علاوه بر حضور فرد ترجمان که واسطه میان انسان ها و نیروهای ماورائی است، جادوهای تقلیدی نیز انجام می شود؛ به این شکل که به دنبال طلسمی برای دفع آن می شوند و با بازکردن گره ها و بندهای متصل به آن طلسم به زعم خود، گره بخت و توانایی داماد را می گشایند.

از طرفی در میان کردها، به ویژه هنگام عقد و فرستادن دختر به خانه داماد، زنان خانواده عروس آیین گره زدن زبان خانواده داماد را با جادویی تقلیدی انجام می دهند. به این صورت که با خواندن ذکر و اورادی خاص و زدن گره های کور بر نخ یا ریسمانی که در دست دارند، درصدد القای این عمل بر داماد و خانواده او هستند تا زبانشان در برابر عروس و خانواده اش بسته شود و دیگر نتوانند عروس را با زبان خود آزار دهند. هنگام انجام این عمل، از طرف عروس به خانه پدر داماد می نگرند و این بیت را تکرار می کنند:

یه مال کیه ده ردی وه گیانم؟ مال خه سویران بی دم زوانم

برگردان: دردش به جانم این منزل کیست؟ این خانه خانواده بی زبان و بی آزار همسر من است.

به جز موارد ذکرشده، آیین جادوی تقلیدی دیگری با محوریت گره در مراسم عروسی در میان کردها رواج دارد و آن گره زدن دستان عروس و داماد به هم با شال یا پارچه ای شبیه به روسری است و با انجام این عمل، درصدد همراهی ابدی عروس و داماد با هم هستند.

آیین‌های ازدواج در فرهنگ عامه کرمانشاه و مناسبات آن با اسطوره _____ زهرا جمشیدی

۴-۲-۴. حضور پررنگ عناصر ذکور در امور نمادین عروسی

یکی از نکاتی که در مراسم عروسی کردهای کرمانشاه جالب توجه است، نقش پررنگ مردان در مراسم آیینی عروسی است. پیش‌تر اشاره کردیم که خواستگاری به شیوه معمول سایر نقاط ایران در میان ایلات کردها، کم‌تر انجام می‌شود؛ زیرا نقش اصلی تنها با پدر داماد و پدر عروس است و اگر پدر عروس زنده نباشد، برادر بزرگ عروس تصمیم‌گیرنده اصلی می‌شود؛ یعنی در اصل، این پدر یا برادر عروس است که پاسخ مثبت یا منفی را به خواستگار می‌دهد. هنگام بردن عروس به منزل داماد نیز عروس با عناصر ذکور روانه خانه داماد می‌شود، زیرا هنگام رسیدن عروس، برادر داماد و در صورت نبودن برادر داماد، پدر یا پسرعموهای داماد، دهانه اسب عروس را نگه می‌دارند تا داماد بیاید و او را از اسب پیاده کند.

یکی دیگر از جلوه‌های حضور عناصر ذکور در عروسی کردها، هنگامی است که برای خوش‌یمن بودن عروس و همراهی بخت با او، تکه‌ای نان و کمی نمک را به پشت عروس می‌بندند. این عمل توسط یکی از مردان خانواده عروس که بیشتر شامل پدر بزرگ، پدر و برادر است، انجام می‌شود. البته در برخی از طوایف ساکن در کرمانشاه، به‌ویژه میان قوم «لک»، این نان و نمک را یکی از مردان خانواده داماد به کمر عروس می‌بندد، اما به‌هرحال مردان این عمل را انجام می‌دهند. همچنین برای زایا بودن عروس، پسر بچه‌ای خردسال را به او می‌دادند تا برای دقایقی او را در آغوش بگیرد، به این امید که با تأثیر جادوی شباهت، این عروس در آینده صاحب فرزندان پسر شود.

یکی از اصلی‌ترین دلایل حضور چشمگیر عناصر مردانه در مراسم عروسی عشایر کرمانشاه، باور و پذیرش مردسالاری میان این طوایف است. از آن‌جاکه قوم کرد، قومی غیور و پهلوان‌منش است، مردان و پسران نزد آن‌ها جایگاهی ویژه دارند، زیرا باورشان

بر این است که پسرها حامی طایفه در کار، جنگ، کوچ سالانه و نیز حفظ نسل و نام خانواده هستند و از این روی خانواده‌هایی که پسر نداشته باشند را «اجاق کور» (یعنی کسی که آتش خانه‌اش خاموش باشد و خاموشی آتش خانه، به معنای ویرانی خانه است) می‌نامند. «ایولین رید» با بررسی جوامع پدرسالار به این نکته اشاره می‌کند که در جوامع پدرسالار برای اینکه مردی پدر دانسته شود و زنی مادر، حتماً باید فرزند پسری داشته باشند، حتی اگر چند دختر هم داشته باشند، شایسته عناوین پدر و مادر نمی‌شوند (ر.ک. رید، ۱۳۹۰، ص. ۱۲۴).

مفهوم اجاق کوری، دارای پیشینه‌ای کهن و تاریخی است و بنابر شواهد فرهنگی، قدمت آن به عصر آهن و گذار از زندگی کشاورزی برمی‌گردد که در ایران این دوران مصادف است با ورود آریاییان به ایران. «از بدو پیدایش نظام پدرسالاری که تقریباً با تشکیل دولت ماد در ایران هم‌زمان است و با استحکام تدریجی آن، به موازات تکامل ابزار تولید و گسترش برده‌داری، زن ایرانی پایگاه برابر خود را با مرد، به تدریج از دست داد» (ستاری، ۱۳۸۶، ص. ۱۹). طبق اسناد تاریخی آریاییان مهاجر در عصر آهن، اقوامی پدربار و مردسالار بوده‌اند، زیرا «فرهنگ‌های عصر آهن به‌طور ناگهانی در فلات ایران به ظهور رسیده و تغییر به‌وجودآمده در ساختار فرهنگی ایران، به‌وسیله اقوام مهاجر ایرانی در اواسط هزاره دوم بوده است» (طلایی، ۱۳۷۴، ص. ۳۶).

خالقی مطلق دوران مادها، به‌ویژه پادشاهی دیاکو را با دوران هوشنگ پیشدادی سنجیده و به این نتیجه رسیده است که این دو رئیس قبیله و دِه خود بوده‌اند و از نظر قانون‌گذاری، خانه‌سازی و شهرنشینی با هم یکسان هستند (ر.ک. خالقی مطلق، ۱۳۸۶، ص. ۲۷۸). با توجه به اینکه در شاهنامه، هوشنگ کاشف آتش است و دوران پیشدادیان و دوره پادشاهی هوشنگ با دوره مادها از نظر تاریخی و فرهنگی به‌ویژه فرهنگ

آیین‌های ازدواج در فرهنگ عامه کرمانشاه و مناسبات آن با اسطوره _____ زهرا جمشیدی
مردسالاری برابری می‌کند، به نظر می‌رسد از این دوران به بعد، آتش نیز عنصری ذکور
در نظر گرفته شده است.

همراهی آتش با معنای مرد در اساطیر ما نیز به چشم می‌آید. آتش یا آذر در *اوستا*
به صورت «آتر» و در پهلوی «آتخش» خوانده می‌شود (ر.ک. عرب گلیپایگانی، ۱۳۷۶،
ص. ۶۰). در اساطیر ایرانی به عنوان نشانه مرئی و نماد حقیقی اهوره مزدا در نظر گرفته
می‌شود (ر.ک. هینلز، ۱۳۸۷، ص. ۴۸). گاه او را پاره‌ای از اهوره مزدا (ر.ک. بهار، ۱۳۸۶،
ص. ۴۴) و گاه به عنوان پسر اهوره مزدا معرفی می‌کنند؛ برای نمونه در یسنای ۱۷ بند
۱۱ ضمن نام بردن از پنج آتش چنین آمده است: «ترا ای آذر پسر اهورامزدا ما
می‌ستاییم». آتش در زبان کردی، اگر تلفظ می‌شود و دارای ویژگی‌های مردانه است
(ر.ک. سلطانی، ۱۳۸۵، ص. ۱۳۹).

با توجه به نکات مذکور، ارتباط اساطیری اهمیت پسر برای کردها با فرهنگ این
مردم مشخص می‌شود. نداشتن فرزند ذکور، یعنی نبودن زندگی، آتش، گرما، نان و
ویرانی و از بین رفتن خانه و خانواده و ایل. در ابیات عامیانه کردی به این موضوع
اشاره شده است:

جای و جاخ کوره یل آگر بیه‌وه دَم‌دَم سوزیادن، کوره و بیه‌وه
برگردان: آتش به جای مانده از خانه اجاق کورها که دم به دم می‌سوخ، در نهایت
خاموش شد.

۳-۴. موسیقی و رقص آیینی عروسی

یکی از مهم‌ترین بخش‌های عروسی کردها، موسیقی، اشعار و رقص آیینی کردی
موسوم «هه‌له‌رکی»^۹ است (ر.ک. خوشحالی، ۱۳۸۷، ص. ۱۵۷). نکته مهم در درک
موسیقی قوم کرد این است که این موسیقی از اساس آیینی بوده و از همین روی است

که هم در عروسی و هم در عزا انواعی خاص از آلات موسیقی از جمله سرنا، دهل، دوزله و نی استفاده می‌شود.

موسیقی کردی قدمتی طولانی دارد. «براساس شواهد و آثار برجای مانده از نقوش باستانی طاق‌بستان در کرمانشاه، چنین استنباط می‌شود که موسیقی این منطقه در دوران ساسانیان، شکوفایی و گسترش درخوری داشته است. وجود نغمه‌های کهن تنبوری، سرنایی و شیوه‌های اجرای موسیقی آوازی دوران باستان نظیر بالوره و هوره در مناطق مختلف کردنشین از جمله منطقه گوران، سنجابی و اورامان نیز قدمت چند هزارساله موسیقی در قوم کرد را بیان می‌کند» (کاظمی، ۱۳۸۰، ص. ۷۸).

نکته دیگر اینکه می‌بایست موسیقی و رقص کردی را به‌عنوان یکی از مناسک گذر به حساب آورد؛ چون در یک تقسیم‌بندی کلی می‌توان گفت آیین‌های گذر شامل سه دسته از مناسک می‌شوند: مناسک جدایی، مناسک انتقال و مناسک الحاق. مناسک الحاق شامل آداب و مراسم عروسی و ازدواج می‌شود. این گونه مراسم در میان اقوام گوناگون با رقص و موسیقی و نغمه و پای‌کوبی همراه است (ر.ک. کاظمی، ۱۳۸۹، ص. ۲۱).

هله‌پهرکی کردی تکمیل‌کننده بخشی از طبیعت است و از این نظر، ریشه‌ای اسطوره‌ای و بسیار کهن دارد و تنها رقص نیست، بلکه برگزاری یک آیین کشاورزی است. با توجه به جغرافیای غرب ایران از جمله استان کرمانشاه و نزدیکی مکانی این نواحی با سرزمین کهن بین‌النهرین، شاهد آیین‌های گوناگونی در این منطقه هستیم که ارتباطی دیرپا با بین‌النهرین دارند. قبل از ورود آریایی‌ها به ایران، فلات ایران محل سکونت اقوام بومی و در ارتباط با بین‌النهرین و تمدن‌های کهنی مثل آشوریان و سومریان بوده است. اقوام بومی ساکن ایران مردمی مادرتبار و کشاورز بودند و هرساله آیین‌هایی ویژه برای الهه‌های زمین و زراعت و

آیین‌های ازدواج در فرهنگ عامه کرمانشاه و مناسبات آن با اسطوره _____ زهرا جمشیدی

جهت باروری زمین انجام می‌داده‌اند. یکی از این آیین‌ها به نام جشن «آکیتو»^{۱۰} که هنگام بهار و پاییز یعنی هنگام برداشت محصولات کشاورزی برگزار می‌شد که با موسیقی و رقص و آیین‌های شادخواری همراه بوده که رگه‌هایی از این آیین در رقص‌های آیینی کردها هنوز هم باقی مانده است. این جشن بیشتر در بین‌النهرین به پا می‌شد، اما بعدها در مناطق هم‌جوار هم اجرا می‌شد.

رقص کردی بیش از آنکه رقص باشد، آیین است و بر مبنای تمرکز بر دایره اجرا می‌شود. دایره «نمایان‌گر تمامیت، وحدت و ابدیت است» (اسماعیل‌پور، ۱۳۹۱، ص. ۲۲). رقصندگان با گرفتن دست یا بازوی هم، به یکدیگر متصل می‌شوند که نماد هم‌بستگی و اتحاد برای برگزاری آیین است. در رقص کردی حتماً باید فردی به نام «سرچویی»^{۱۱} وجود داشته باشد که حکم رهبر گروه را دارد و بدون او رقص اجرا نمی‌شود. علاوه بر سرچویی، فردی به نام «بن‌چویی»^{۱۲} هم باید حضور داشته باشد تا گروه رقصندگان به کمال برسد. در دست سرچویی و بن‌چویی دستمال‌هایی قرار دارد که آن‌ها را به زیبایی در هوا تکان می‌دهند؛ به نحوی که تداعی گر بال پرندگان برای پرواز است و گویی گروه رقص در حال پرواز هستند.

مهم‌ترین شاخصه رقص کردی حرکات منحصربه‌فرد آن است که گاه تند و پرهیجان و گاه آرام اجرا می‌شود، اما در تمامی حالات رکن اساسی رقص، پای کوفتن بر زمین است، به گونه‌ای که صدای برخورد پا با زمین شنیده می‌شود. با توجه به ساختار کشاورزی پیشاآریایی اقوام ساکن در فلات ایران به‌ویژه غرب ایران، این حرکات نمادین که با کوبیدن پای بر زمین اجرا می‌شود، هدفی دارد و آن هدف بیدار کردن زمین و تشویق آن به برکت‌بخشی است. در اساطیر نیز زمین، الهه محسوب می‌شود و برکت‌بخشی از خویشکاری‌های آن است.

در رقص‌های کردی عناصر کشاورزی اسطوره‌ای دیگری نیز قابل مشاهده است. برای نمونه در حرکاتی دیگر از رقص، گویی رقصندگان پس از بیدارکردن زمین، در حال کاشتن دانه در آن هستند و گویی با نوک پا دانه را در خاک فرومی‌برند و پس از آن با حرکتی که گویی تجسد جهیدن از زمین به آسمان است، سعی در جادوی القا به دانه‌های کشت شده دارند که شما هم مثل ما از زمین به بالا بجهید و رشد کنید. گفتنی است که واژه هله‌پهرکی، در اصل به معنای به بالا جهیدن است.

مراسم عروسی در میان کردها به خصوص بین عشایر و روستاییان، بیشتر در اواخر تابستان و اوایل پاییز برگزار می‌شود؛ یعنی زمانی که محصولات کشاورزی را برداشت کرده‌اند و تا کاشت محصولات سال آینده چند هفته‌ای فراغ‌بال دارند. در عروسی، داماد با خواندن بیتی خطاب به عروس به این موضوع اشاره می‌کند:

به‌و به‌و، به‌و به‌و، دوس میوه‌ی رنگارنگ سر پاییزه‌گم

برگردان: بیا بیا، بیا بیا بیا، یار عزیزم، میوه نوبرانه اول پاییزم.

با توجه به این نکته، ارتباط زمان عروسی قوم کرد با اساطیری که به کشاورزی و باروری زمین مرتبط هستند، آشکار می‌شود. گویی کردها با به‌پاکردن مراسم هله‌پهرکی سعی در بیدار کردن زمین برای باروری مجدد دارند و این تلاش را با رقص‌هایی آیینی و هماهنگ انجام می‌دهند.

برگزاری مراسم عروسی در آخر تابستان و اوایل پاییز، روشی برای جادوی القا نیز محسوب می‌شود. اصل این رفتار از نظر تحلیل اساطیری، مربوط به دورانی است که بشر میان خود و جهان رابطه‌ای تنگاتنگ قائل بود و اعتقاد داشت، رفتار او بر جهان تأثیر می‌گذارد. در ادیان مختلف باستانی، آفرینش و تکامل کیهانی را نتیجه ازدواج مقدس خدای آسمان و الهه زمین می‌دانستند و این عمل را الگویی برای انسان در نظر می‌گرفتند. در متون

آیین‌های ازدواج در فرهنگ عامه کرمانشاه و مناسبات آن با اسطوره _____ زهرا جمشیدی

هندی نقل قول شوهر در مراسم ازدواج این است که «من آسمانم» و خطاب به همسرش می‌گوید «تو زمین هستی» (ر.ک. الیاده، ۱۳۸۷، ص. ۱۰۸). به همین دلیل در زمان‌های مخصوص کشت، با انجام عمل زناشویی، سعی در القای این رفتار به طبیعت داشتند؛ یعنی همان‌گونه که زن‌ها با ازدواج و انجام عمل زناشویی، باردار می‌شوند، زمین نیز با مشاهده این رفتار، بارور شده و سال پربرکتی رقم می‌خورد.

۵. نتیجه

باورهای عامه، زیرمجموعه فرهنگ و ادبیات عامه به حساب می‌آید و شامل آیین‌ها و آداب مختلفی است. این باورها از ذهن ابتدایی انسان سرچشمه گرفته و سینه‌به‌سینه انتقال یافته تا به روزگار ما رسیده و می‌توان گفت صورتی دیگرگون و بازمانده از تفکرات کهن و اساطیری اقوام است. آنچه بشر امروز به عنوان فرهنگ قبول دارد، در دوران کهن اسطوره و آیین‌های اسطوره‌ای بوده است که فعل و اندیشه بشر را در چارچوب خود جای داده بود. نگارنده در پژوهش حاضر، به بررسی و تحلیل آیین‌های ازدواج در کرمانشاه با تمرکز بر ایل‌های سنجابی، کلهر و گوران پرداخته و ارتباط این آیین‌ها را با باورهای اسطوره‌ای تحلیل کرده و به این نتیجه رسیده است که بسیاری از این آیین‌ها، خاستگاهی اسطوره‌ای و باستانی دارند.

یکی از آیین‌ها که با دوران مادرتباری در ارتباط است، خواستگاری است که در ایل‌های مورد مطالعه، بیشتر به صورت پیش‌قدم شدن خانواده دختر یا فرستادن واسطه انجام می‌شود. در تمامی مراسم عروسی، زنی از خانواده داماد نقش‌آفرینی می‌کند که با نام پاخه‌سور از او یاد می‌شود و با توجه به نقش او در ازدواج، پیوند زناشویی و یاری‌گری زنانه، یادآور یکی از ایزدبانوان کهن ایرانی به نام آشی یا آرد است. تأکید بر برگزاری عروسی در روزهای فرد هفته، با تقدس اعداد یک، سه و هفت در اساطیر در

ارتباط است. رنگ سرخ لباس عروس دارای ژرف‌ساخت اسطوره‌ای و نشانه‌ی حیات و باروری و نان و نمک همراه عروس مرتبط با مفهوم فره است. جادوی گره که بیشتر با عنوان بستن داماد از آن یاد می‌شود، نوعی جادوی تقلیدی است و نقش پررنگ عناصر ذکور در عروسی، در پیوند با آتش و مفهوم نمادین اجاق است. موسیقی و رقص معروف کردی نیز در اصل تکرار آیین‌های بزرگداشت زمین و در پیوند با عصر کشاورزی است.

پی‌نوشت‌ها

1. Da zūrānī
2. Bežī
3. Pākah sūr
4. Ašī/ Ard
5. Māle Bāva
6. Baš

۷. بابا عنوانی عام در لهجه‌های غرب ایران و معادل پیر، شیخ و مرشد در عرفان است. بابا دارای سهم عرفانی و برکتی است که در زبان کردی، بش تلفظ می‌شود. این بش و برکت در قالب برخی از خوراک‌های تبرکی (از جمله نان و نمک)، پارچه و برخی از اشیاء تجسم می‌یابد.

8. Tarjomān
9. Hala par kī
10. Ākīto
11. Sar čūpī
12. Ben čūpī

منابع

آخوندنژاد، ا.، صالحی مازندرانی، م.ر.، ابراهیمی، م. (۱۴۰۲)، آیین ازدواج در شاهنامه فردوسی و تأثیرگذاری آن بر اقوام لر و بختیاری. سبک‌شناسی نظم و نثر فارسی، ۱۶ (۸۶)، ۱۲۵-۱۴۷.

آموزگار، ژ. (۱۳۸۴). تاریخ اساطیری ایران. تهران: سمت.

آیین‌های ازدواج در فرهنگ عامه کرمانشاه و مناسبات آن با اسطوره _____ زهرا جمشیدی

- آلگیری، د. (۱۳۸۰). *کمدی الهی*. ترجمه ش. شفا. تهران: امیرکبیر.
- استروس، ک. (۱۳۶۱). *توتمیسم*. ترجمه م. راد. تهران: توس.
- اسماعیل‌پور، ا. (۱۳۹۱). *اسطوره، بیان نمادین*. تهران: سروش.
- الیاده، م. (۱۳۸۷). *مقدس و نامقدس*. ترجمه ن. زنگویی. تهران: سروش.
- الیاده، م. (۱۳۸۸). *شمنیسم*. ترجمه م. ک. مهاجری. قم: دانشگاه ادیان و مذاهب.
- اوستا (۱۳۷۴). ج. دوستخواه. جلد دوم. تهران: مروارید.
- باستید، ر. (۱۳۷۰). *دانش اساطیری*. ترجمه ج. ستاری. تهران: توس.
- باقری، ر. (۱۳۹۰). *مراسم ازدواج در شهرستان کوه‌دشت*. فرهنگ مردم ایران، ۲۷، ۱۳۴-۱۴۶.
- بنونیست، ا. (۱۳۷۷). *دین ایرانی بر پایه متون معتبر یونانی*. ترجمه ب. سرکاراتی. تهران: قطره.
- بهار، م. (۱۳۸۶). *پژوهشی در اساطیر ایران*. تهران: آگه.
- پرنیان، م. (۱۳۷۴). *فرهنگ عامه کرد (کرمانشاه)*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه علامه طباطبائی.
- جانب، گ. (۱۳۹۷). *فرهنگ سمبل‌ها، اساطیر و فولکلور*. ترجمه و تنظیم م. ر. بقاپور. تهران: اختران.
- جبار، ع. (۱۳۹۷). *بررسی باورهای عامیانه و اساطیری در روایتی نقالی از داستان رستم و اسفندیار*. پژوهش‌نامه ادب حماسی، ۴ (۲)، ۵۱-۷۴.
- جمشیدی، ز. و آرتا، س. م. (۱۳۹۹). *مناسبات بین اسطوره و باورهای عامه*. فرهنگ و ادبیات عامه، ۱ (۳۳)، ۲۴۵-۲۷۲.
- چاوش اکبری، ر. (۱۳۸۱). *هفت رمز نمادین فروهر*. تهران: زوآر.
- خالقی مطلق، ج. (۱۳۸۶). *سخن‌های دیرینه*. به کوشش ع. دهباشی. تهران: افکار.
- خوشحالی، ب. (۱۳۸۷). *فرهنگ واژگان، اصطلاحات و کنایات ثروان*. تهران: پانید.
- دادگی، ف. (۱۳۸۰). *بندهشن*. گزارش م. بهار. تهران: توس.

دوماهنامه فرهنگ و ادبیات عامه _____ سال ۱۱، شماره ۵۴، بهمن و اسفند ۱۴۰۲

دایره‌المعارف بزرگ اسلامی. (۱۳۸۸). ج ۱۷. زیر نظر ک. موسوی بجنوردی. تهران: مرکز دایره‌المعارف بزرگ اسلامی.

دوبوکور، م. (۱۳۷۳). رمزهای زنده جان. تهران: نشر مرکز.

رستگار فسایی، م. (۱۳۸۳). پیکرگردانی در اساطیر. تهران: پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی.

رید، ا. (۱۳۹۰). پدرسالاری (گذار از مادرسالاری به پدرسالاری). ترجمه ا. مقصودی. تهران: گل‌آذین.

زاده‌حسن، ن. و نشاتی، ف. (۱۳۹۶). بررسی تأثیر جادوی هومیوپاتیک بر فرهنگ عامه مردم بهبهان. در دومین همایش ملی نگاهی نو به زبان و ادب عامه. بوشهر.

سان، ه. (۱۳۷۹). زندگی با رنگ. ترجمه ن. صفاریان. تهران: اساطیر.

ستاری، ج. (۱۳۸۶). سیمای زن در فرهنگ ایران. تهران: نشر مرکز.

سلطانی، م.ع. (۱۳۸۵). نقش کردها در پاسداری از فرهنگ و تمدن ایرانی. تهران: وزارت امور خارجه.

شمس، ص. (۱۳۷۸). نگاهی به فرهنگ مردم کرمانشان. تهران: فکرنو.

شوالیه، ژ.، گربران، آ. (۱۳۸۲). فرهنگ نمادها: اساطیر، رؤیاها، رسوم و... ترجمه و تحقیق س. فضایی. تهران: جیحون.

طلایی، ح. (۱۳۷۴). باستان‌شناسی و هنر ایران در هزاره اول قبل از میلاد. تهران: سمت.

عرب گلپایگانی، ع. (۱۳۷۶). اساطیر ایران باستان: جنگی از اسطوره و اعتقادات در ایران باستان. تهران: هیرمند.

فتوحی رودمعجنی، م. (۱۳۸۹). بلاغت تصویر. تهران: سخن.

فردوسی، ا. (۱۳۸۶). شاهنامه. به کوشش ج. خالقی مطلق. تهران: دایره‌المعارف بزرگ اسلامی.

فروید، ز. (۱۳۸۲). توتم و تابو. ترجمه ا. پورباقر. تهران: آسیا.

آیین‌های ازدواج در فرهنگ عامه کرمانشاه و مناسبات آن با اسطوره _____ زهرا جمشیدی

فریزر، ج.ج. (۱۳۹۶). *شاخه زرین (پژوهشی در جادو و دین)*. ترجمه ک. فیروزمند. تهران: آگه.

کاظمی، ب. (۱۳۸۰). *هویت ملی در ترانه‌های اقوام ایرانی*. تهران: مؤسسه مطالعات ملی.

کاظمی، بهمن، (۱۳۸۹). *موسیقی قوم کرد*. تهران: شادرنک.

محبوب، م.ج. (۱۳۸۷). *ادبیات عامیانه ایران*. به کوشش ح. ذوالفقاری. تهران: چشمه.

نوراله‌زاده، ف. (۱۴۰۱). *مقایسه مراسم ازدواج کردهای استان ایلام با کردهای فیلی عراق*. فرهنگ مردم ایران، ۶۸، ۶۳-۸۸.

همتی، ف. (۱۳۸۸). *بررسی ادبیات کودکان در فرهنگ عامه کرمانشاه*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. تهران: دانشگاه پیام نور.

همراهیان، ط. (۱۳۹۸). *تأثیر شاهنامه بر ادبیات عامه کرمانشاه*. پایان‌نامه کارشناسی ارشد. کرمانشاه: دانشگاه رازی.

هینلز، ج.ر. (۱۳۸۷). *شناخت اساطیر ایران*. ترجمه ژ. آموزگار و ا. تفضلی. تهران: چشمه.

یاحقی، م.ج. (۱۳۹۱). *فرهنگ اساطیر و داستان‌واره‌ها در ادبیات فارسی*. تهران: فرهنگ معاصر.

یشت‌ها. (۱۳۸۱). ا. پوردادود، ج ۱ و ۲. تهران: اساطیر.

References

- Akhundenjad, A., Salehi Mazandarani, M.R., Ebrahimi, M. (2023), the ritual of marriage in Ferdowsi's Shahnameh and its influence on the Lor and Bakhtiari tribes. *Stylology of Persian poetry and prose*, 16 (86), 147-125.
- Aligiri, D. (2001). The divine comedy (translated into Farsi by Sh. Shafa). Amir Kabir.
- Amoozegar, J. (2005). *Mythological history of Iran*. Samt.
- Arab Golpayegani, A. (1997). *Mythology of ancient Iran: A collection of myths and beliefs in ancient Iran*. Hirmand.
- Bagheri, R. (2011). Marriage ceremony in Kohdasht city. *Iranian People's Culture*, 27, 134-146.
- Bahar, M. (2007). *The research in Iranian mythology*. Agah.
- Bastide, R. (1990). *Mythological knowledge* (translated into Farsi by J. Sattari). Toos.

- Benoniste, A. (1998). *Iranian religion based on authentic Greek texts* (translated into Farsi by B. Sarkarati). Ghatreh.
- Chavaliéh, J., & Gerbran, A. (2003). *The culture of symbols: myths, dreams, customs, etc.* Jihoon.
- Chavash Akbari, R. (2002). *Seven symbolic codes of Forohar*. Zovar.
- Dadegi, F. (2001). *Bondeheshn*. Toos.
- Doostkhah, J. (1995). *Avesta*. Morvarid.
- Dubucour, M. (1994). *Les symboles vivants*. Markaz.
- Eliade, M. (2008). *Holy and unholy* (translated into Farsi by N. Zengoui). Soroush.
- Eliade, M. (2009). *Shamanism* (translated into Farsi by M. K. Mohajeri). University of Religions and Denominations.
- Ferdowsi, A. (2007). *Shahnameh*. Big Islamic Encyclopedia.
- Fotouhi Roudmajni, M. (2010). *The rhetoric of the image*. Sokhan.
- Frasar, J.G. (2016). *The golden bough* (research on magic and religion) (translated into Farsi by K. Firouzmand). Agah.
- Freud, Z. (2003). *Totem and taboo* (translated into Farsi by A. Porbaqer. 2th edition. Tehran: Asia.
- Great Islamic encyclopedia. (2009). *C17. Under the supervision of K. Mousavi Bojunordi*. Center for the Great Islamic Encyclopedia.
- Hamrahiyan, T. (2018). *The influence of the Shahnameh on the public literature of Kermanshah*. Master's thesis. Kermanshah, Razi University.
- Hemti, F. (2009). *Review of children's literature in popular culture of Kermanshah*. Master's thesis. Tehran, Payam Noor University.
- Hinels, J. R. (2008). *Knowledge of Iranian mythology* (translated into Farsi by J. Amouzgar and A. Tafazzoli). Cheshmeh.
- Ismailpour, A. (2011). *Mythology, symbolic expression*. Soroush.
- Jabara, A. (2017). Investigating folk and mythological beliefs in a fictional narrative of the story of Rostam and Esfandiar. *Adab Hamasi Research Journal*, 4 (2), 74-51.
- Jamshidi, Z., & Arta, S.M. (2019). Relationships between myths and popular beliefs. *Popular Culture and Literature Magazine*, 8(33), 272-245.
- Jobs, G. (2017). *The culture of symbols, myths and folklore* (translated into Farsi by M. R. Baghapur). Akhtaran.
- Kazemi, B. (2001). *National identity in the songs of Iranian peoples*. Institute of National Studies.
- Kazemi, B. (2010). *Kurdish folk music*. Shadrang.

- Khaleghi Motlagh. (2007). *Ancient words*. Afkar.
- Khoshhali, B. (2008). *A dictionary of Xuan words, terms and allusions*. Paniz.
- Mahjoub, M. J. (2008). *Folk literature of Iran* (translated into Farsi by H. Zulfaghari). Cheshmeh.
- Nouralehzadeh, F. (2022). Comparison of the marriage ceremony of the Kurds of Ilam Province with the Kurds of Fili Iraq. *Iranian People's Culture*, 68, 63-88.
- Parnian, M. (1995). *Kurdish popular culture (Kermanshah)*. Master's thesis. Allameh Tabatabai University.
- Poordawood, A. (2002). *Yashtha*. Asatir.
- Rastgar Fasai, M. (2004). *Personification in mythology*. Research Institute of Humanities and Cultural Studies.
- Reid, A. (2011). *Patriarchy* (transition from matriarchy to patriarchy) (translated into Farsi by A. Maqsudi). Gol azin.
- Sattari, J. (2007). *The face of women in Iranian culture*. Markaz.
- Shams, S. (1999). *A look at the culture of Kermanshan people*. Fekr no.
- Soltani, M. A. (2006). *The role of the Kurds in protecting Iranian culture and civilization*. Ministry of Foreign Affairs.
- Strauss, K. (1982). *Totemism* (translated into Farsi by M. Rad). Toos.
- Sun, H. (2000). *Life with color* (translated into Farsi by N. Safarian). Asatir.
- Talai, H. (1995). *Archeology and art of Iran in the first millennium BC*. Samt.
- Yahaghi, M. J. (2011). *Culture of myths and stories in Persian literature*. Farhang Moaser.
- Zadeh Hasan, N., & Nashati, F. (2016). *Investigating the effect of homeopathic magic on the popular culture of Behbahan people*. In the 2nd national conference, a new look at popular language and literature. Bushehr.

